

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
“ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ”
(для спеціалістів)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2013

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Сучасний стан розвитку банківського сектору характеризується розширенням обсягів і структури грошового обігу, ускладненням розрахунків, необхідністю уникнення фінансових ризиків і налагодження дієвого контролю за системою грошового обігу в Україні. Виконання таких складних завдань може бути забезпечено суттєвим розширенням різних видів банківських послуг, що надаються банками суб'єктам економіки.

Однією з таких послуг є створення систем електронних платежів і розрахунків. В Україні вже створено систему електронних платежів Національного банку України, окремі банки використовують деякі елементи зарубіжних платіжних систем і запроваджують власні системи.

Сьогодні у світі діє чимало різноманітних платіжних систем, побудова яких, роль, технологія функціонування та кількісні характеристики в економіці країн суттєво відрізняються.

Платіжні системи України потребують подальших наукових досліджень і розробок. Зокрема, актуальною є розробка теоретичних пропозицій і рекомендацій з удосконалення функціонування системи електронних платежів (СЕП), системи термінових переказів (СТП), Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП).

Саме система електронних платежів забезпечує життєдіяльність банківської системи України, є необхідною умовою для успішного розвитку ринкової економіки нашої держави.

Платіжні системи — основний канал, яким можуть передаватися потрясіння на внутрішніх і міжнародних грошових та інших ринках, і якщо ризики належним чином не стримуються, провокувати системні кризи, загрожуючи стабільності цих ринків. Тому ефективність, оперативність, економічність, надійність, безпека та зручність — це основні вимоги до платіжної системи як окремої країни, так і до світової фінансової системи загалом.

У результаті вивчення курсу “Платіжні системи” студенти повинні одержати знання з концептуальних основ і принципів побудови сучасних і перспективних платіжних систем; з досвіду функціонування внутрішньодержавних платіжних систем розвинених ринкових економік і системи їх інтеграції; вивчити системи міжнародних міжбанківських повідомлень і розрахунків; ознайомитися із системою електронних платежів в Україні — СЕП, її структурою, принципами, юридичними та бухгалтерськими засадами функціонування, а також стратегією розвитку.

Підготовлено старшим викладачем кафедри банківської та страхової справи
О. М. Переваловою

Затверджено на засіданні кафедри банківської та страхової справи (протокол № 10 від 01.03.07)

Перезатверджено на засіданні кафедри банківської та страхової справи (протокол № 9 від 16.02.10)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Перевалова О. М. Навчальна програма дисципліни “Платіжні системи” (для спеціалістів). — К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2013. — 24 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни “Платіжні системи”, питання для самоконтролю, вказівки до виконання контрольної роботи, варіанти контрольних робіт, ситуаційні завдання для контрольної роботи, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2013
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2013

Програма курсу “Платіжні системи” охоплює чималий обсяг матеріалу з підготовки кваліфікованих спеціалістів банківського бізнесу із знанням структури та принципів функціонування внутрішньо- і міждержавних платіжних систем розвинених економік і України, а також систем їх інтеграції.

Предмет навчальної дисципліни “Платіжні системи” – внутрішньобанківські, міжбанківські та міждержавні платіжні системи; основні механізми і методи розрахунків, що становлять основну функціонування платіжних систем.

Курс “Платіжні системи” пов’язаний зі змістом базових дисциплін спеціальності “Банківська справа”.

Програма сприяє формуванню світогляду сучасного банківського спеціаліста в умовах соціально-орієнтованих ринкових відносин і наскрізної інформатизації суспільства, розвитку наукового логічного мислення.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
	Змістовий модуль I. Основні елементи і принципи організації платіжних систем
1	Предмет, метод і завдання курсу
2	Загальна концепція платіжної системи
3	Технологічна структура платіжних систем
4	Безпека платіжних систем
	Змістовий модуль II. Особливості функціонування зарубіжних і міжнародних платіжних систем
5	Порівняльний аналіз зарубіжних платіжних систем
6	Зарубіжні платіжні системи
	Змістовий модуль III. Платіжна система України: стан і перспективи розвитку
7	Електронні міжбанківські розрахунки в Україні
8	Система масових електронних платежів та їх розбудова в Україні
9	Розвиток платіжних систем в Україні
Разом годин: 108	

ЗМІСТ
дисципліни
“ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ”

Змістовий модуль I. Основні елементи і принципи організації платіжних систем

Тема 1. Предмет, метод і завдання курсу

Предмет і завдання курсу “Платіжні системи”. Місце курсу в загальноекономічній підготовці спеціалістів з дисципліни “Банківська справа”. Зв’язок дисципліни з економічними та спеціальними курсами.

Сутність, функції та мета платіжної системи. Переказ грошей. Правові засади регулювання функціонування платіжних систем в Україні і відносин у сфері переказу грошей.

Елементи платіжних систем України. Платіжна система як форма організації безготівкового платіжного обороту. Платіжна система як сукупність законодавчо регульованих елементів, що забезпечують виконання боргових зобов’язань, які виникають у процесі економічної діяльності.

Основні вимоги, які повинні задовольняти платіжні системи: ефективність, оперативність, економічність, надійність, безпека, зручність.

Учасники платіжних систем та їхні функції: користувачі платіжних послуг, що не є банками; банківські установи; центральний банк; спеціалізовані посередники.

Первинні користувачі, які виступають як суб’єкти платежів: приватні особи, підприємства, спеціалізовані фінансові фірми (брокери та дилери, які діють на ринках грошей, капіталів чи товарів), державні установи.

Функції банківських установ у платіжній системі залежно від їх ролі у процесі виконання платежу: банк платника; банк одержувача.

Функції банківських установ у системах банківських карток: банки – емітенти карток; банки – еквайри.

Основні функції центрального банку в діяльності платіжної системи як: користувача платіжної системи; учасника платіжної системи; надавача платіжних послуг; “охоронця суспільних інтересів”; гаранта остаточного розрахунку.

Спеціальні установи, що надають платіжні послуги: банківські установи, клірингові установи, розрахункові палати, розрахунковий банк, агент з розрахунків.

Література [1; 2; 5; 8; 18; 19; 26; 34; 35]

Тема 2. Загальна концепція платіжної системи

Класифікація платіжних систем. Основні види платіжних систем за характером здійснюваних платежів: системи міжбанківських розрахунків; внутрішньобанківські платіжні системи (ВПС); системи масових платежів.

Платіжний інструмент. Види платіжних інструментів: документи на переказ; спеціальні платіжні засоби.

Інструменти безготівкових розрахунків. Кредитовий переказ. Дебетовий переказ. Інструменти безготівкових розрахунків, засновані на дебетових переказах. Інструменти безготівкових розрахунків, засновані на кредитових переказах.

Дебетові платіжні інструменти: переказний і простий векселі; чек, єврочеки і дорожній (туристський) чек; банківська тратта, поштовий переказ; прямий дебет.

Сутність векселів. Оформлення векселів. Індосамент векселів. Загальна схема розрахунків векселями. Операції з векселями. Акцептування векселів. Авалювання векселів. Видача позичок до запитання під заставу векселів (вексельні кредити). Врахування (дисконт) векселів. Прийняття векселів на інкасо для отримання платежів і своєчасної оплати векселів. Зобов'язання оплатити вексель за платника (доміпильодання). Відмінності простого векселя від переказного. Сутність і особливості оформлення чека. Види індосаментів. Механізм розрахунків чеками. Інкасування чеків. Види чеків. Банківський чек.

Фірмовий чек. Єврочеки. Дорожній чек. Банківська тратта. Поштовий переказ. Поштовий банківський переказ. Розрахунок поштовим переказом. Прямий дебет.

Кредитові платіжні інструменти: доручення про кредитовий переказ коштів у системі "жиро". Розрахунок платіжними дорученнями; доручення про кредитовий переказ в автоматизованих розрахункових палатах (АПП). Платежі телеграфними переказами і телексом; перекази в системі СБІФТ (SWIFT); постійне доручення банку.

Банківська пластикова картка — інструмент розрахунків і кредитування: види пластикових карток; кредитні картки; дебетні картки; "електронні гаманці".

Класифікація карток. Дво- і багатосторонні системи, картки з магнітною смугою. Картки із мікросхемою. Кредитні, дебетні картки, "електронний гаманець". Кредитні картки. Індивідуальні та корпоративні картки. Банківські і небанківські картки. Картки туризму і розваг. Приватні платіжні картки підприємства торгівлі й послуг. Приватні картки. Банківські кредитні картки. Дебетні картки. Картки для банківських банкоматів. Картки для купівлі через термінали в торговельних пунктах (POS). Чекові гарантійні картки, "Електронні гаманці".

Проблема вибору платіжного інструмента. Чинники, що впливають на вибір платіжного інструмента.

Переваги карткових розрахунків. Зручність карткової системи розрахунків для користувача. Вигідність застосування карткових розрахунків для підприємств торгівлі та сфери послуг. Переваги карткових розрахунків для банків.

Організація розрахунків: системи розрахунків на чистій основі (принцип клірингу), системи розрахунків на валовій основі.

Взаємозалік платіжних доручень, що відправляють і отримують банки-учасники. Дво- і багатосторонній взаємозалік. Агент з розрахунків. Системи взаємозаліку на основі клірингу. Клірингова палата. Виконання розрахунків за кожною трансакцією. Денний кредит. Овердрафт.

Ризики у платіжних системах. Кредитний ризик. Ризик ліквідності. Системний ризик. Правові ризики. Операційні ризики.

Відповідальність при здійсненні переказу грошей. Відповідальність банку платника та банку отримувача за переказ грошей

Література [1–3; 6; 8; 9; 15; 16; 18; 19; 24; 25; 33–35]

Тема 3. Технологічна структура платіжних систем

Основні етапи, які передбачає електронний платіжний цикл: введення інформації, переказ (вхідний), кліринг, розрахунок (на валовій основі), переказ (вихідний), розповсюдження, розрахунок (на чистій основі).

Засоби обробки даних: електронно-обчислювальне обладнання, програмне середовище, прикладне програмне забезпечення. Структурні рівні системи обробки даних: прикладний, електронно-обчислювальний, комунікаційний, операційний. Комп'ютерне обладнання. Два способи обробки даних: централізований і розподілений. Види програмного забезпечення: системне і програмне. Основні види

системного програмного забезпечення, спеціальна допоміжна інфраструктура.

Засоби телекомунікацій. Канали зв'язку: комутовані і виділені. Шифрувальна апаратура. Три типи магістральних каналів, що використовуються у мережах зв'язку: наземні канали, високочастотний зв'язок і супутниковий зв'язок.

Обладнання систем масових платежів. Стандарти платіжних карток. Стандарт для карток з магнітною смугою ISO, прийнятий у міжнародній практиці. Банківські автомати (банкомати). Причини розповсюдження автоматів для видачі готівкових грошей. Операції, що виконують багатофункціональні автомати (АТМ). Переваги та недоліки використання банкоматів. Електронні платіжні термінали для роздрібно-торгівлі. Фінансові послуги, що надаються у торговельних точках.

Організація експлуатації електронних платіжних систем. Організаційна структура. Дві моделі архітектури управління великими мережами: ієрархічна і паралельна. Відновлення функціонування платіжної системи у разі надзвичайних ситуацій. Етапи процедури у разі подій та збоїв.

Література [1–3; 6; 8; 9; 15; 16; 18; 19; 24; 25; 33–35]

Тема 4. Безпека платіжних систем

Сутність інформаційної безпеки. Безпека щодо інформаційних систем. Безпека платіжних систем. Захист інформації у платіжних системах. Об'єкти захисту. Суб'єкти відносин, пов'язані з обробкою інформації в автоматизованій (платіжній) системі.

Вимоги щодо системи захисту інформації. Система захисту інформації. Конфіденційність інформації. Цілісність компонентів і ресурсів системи. Доступність компонентів (ресурсів) системи.

Відповідальність суб'єктів переказу за забезпечення захисту інформації. Основні типи загроз. Несанкціонований доступ до інформації. Несанкціоновані зміни інформації. Несанкціоновані операції з компонентами платіжних систем. Зобов'язання суб'єктів переказу.

Криптографічний захист інформації і системи розподілу ключів. Використання криптографічного захисту інформації при побудові політики безпеки платіжної системи. Види криптографічного захисту. Дві групи криптографічних алгоритмів: симетричні та асиметричні. Мета використання криптографічних алгоритмів. Електронний цифровий підпис. Два методи розподілу криптографічних ключів

між учасниками платіжної системи: метод базових — сеансових ключів і метод відкритих ключів.

Чотири групи заходів для протидії загрозам та з метою можливих збитків користувачів і власників платіжної системи: правові, морально-етичні, адміністративні та фізичні.

Правові та морально-етичні аспекти системи захисту. Правові заходи захисту: закони, укази та інші нормативні документи, які регламентують правила роботи з платіжною інформацією, що обробляється, накопичується та зберігається в системі, відповідальність за порушення цих правил. Морально-етичні заходи: норми поведінки учасників розрахунків та обслуговуючого персоналу.

Адміністративні заходи щодо захисту інформації: заходи організаційного характеру, які регламентують процес функціонування системи обробки платіжної інформації, використання її ресурсів, діяльність персоналу тощо.

Фізичний захист платіжних систем. Фізичні заходи захисту щодо охорони приміщень, техніки та персоналу платіжної системи.

Література [1–3; 6; 8; 9; 15; 16; 18; 19; 24; 25; 33–35]

Змістовий модуль II. Особливості функціонування зарубіжних і міжнародних платіжних систем

Тема 5. Порівняльний аналіз зарубіжних платіжних систем

Система переказу грошових коштів і цінних паперів Федеральної резервної системи США Fedwire: загальні відомості, учасники розрахунків, переказ грошових коштів, технологія розрахунків, переказ цінних паперів, політика цін на послуги та політика управління ризиком.

Система міжбанківських клірингових розрахунків США CHIPS: загальні відомості, учасники та технологія здійснення розрахунків, функціонування, політика цін на послуги та політика управління ризиком.

Автоматизована система клірингових розрахунків Великобританії CHAPS: загальні відомості, учасники та функціонування системи, порядок здійснення розрахунків, політика цін на послуги та політика управління ризиком.

Банківські автоматизовані клірингові послуги VACS.

Чековий кліринг у розрахункових палатах США.

Література [18; 25; 27; 34]

Тема 6. Зарубіжні платіжні системи

Товариство міжнародних міжбанківських Фінансових телекомунікацій SWIFT: загальні відомості, учасники, технологія розрахунків, функціонування, політика цін на послуги та політика управління ризиком.

Система міжнародних автоматизованих розрахунків TARGET: загальні відомості, учасники, технологія розрахунків, функціонування, політика управління ризиком.

Організація платежів у мережі Інтернет і методи їх захисту. Платіжні системи і механізми, що застосовуються у мережі Інтернет, Методи захисту платежів у мережі Інтернет. Платіжні системи і механізми, що застосовуються у мережі Інтернет.

Система термінових міжнародних переказів Вестерн Юніон (Western Union). Загальні відомості та учасники системи Вестерн Юніон. Виплата грошового переказу. Відправлення грошового переказу. Учасники системи. Вестерн Юніон в Україні.

Література [18; 25; 27; 34]

Змістовий модуль III. Платіжна система України: стан і перспективи розвитку

Тема 7. Електронні міжбанківські розрахунки в Україні

Міжбанківський переказ. Сутність і правові основи систем електронних міжбанківських переказів Національного банку України (СЕМП). Склад СЕМИ. Безпосередні та опосередковані учасники СЕП. Безпосередні та опосередковані учасники СТП. Регулювання прав та зобов'язань учасників СЕМП.

Структурна схема СЕМП. Складові СЕМП. Програмне забезпечення. Інформаційно-пошукова система (ІПС). Програмно-технічні комплекси, що відповідають трьом рівням структури СЕП: АРМ-1, АРМ-2, АРМ-3, НБУ.

Відкриття, переоформлення та закриття кореспондентського рахунку банку (філії) у територіальному управлінні.

Загальні умови виконання міжбанківського переказу СЕМИ. Принципи розподілу фінансових ризиків. Кредитний ризик. Ризик ліквідності. Системний ризик.

Моделі обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку в СЕМП. Вісім моделей обслуговування банківських установ (філій) за консолідованим кореспондентським рахунком, які врахо-

вують специфіку роботи та потреби банків. Порівняльний аналіз обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку.

Виконання внутрішньобанківського переказу. Вимоги до банку та його філії, що працюють з використанням внутрішньобанківської платіжної системи (ВПС). Організація роботи філії через внутрішньобанківську платіжну систему.

Виконання міжбанківського переказу через кореспондентські рахунки, що відкриваються банками-резидентами в інших банках-резидентах. Кореспондентський рахунок: порядок відкриття та закриття.

Виконання міжбанківського переказу через кореспондентські рахунки, що відкриваються банками у розрахунковому банку платіжної системи. Платіжне повідомлення платіжної системи. Агент з розрахунків.

Література [2–9; 11; 13–18; 24; 26; 33–35]

Тема 8. Система масових електронних платежів та їх розбудова в Україні

Системи масових платежів за товари та послуги за допомогою пластикових карток. Кредитні картки. Дебетні картки. “Електронні гаманці”. “Електронні чеки”. Картки для отримання грошей з банківських автоматів. Класифікація платіжних систем, заснованих на використанні пластикових карток в Україні. Основні учасники карткових розрахунків. Утримувач платіжної картки. Еквайр. Емітент. Торговець.

Загальні засади емісії та здійснення операцій із застосуванням платіжних карток. Правові відносини, що виникають у зв'язку з емісією платіжних карток, здійснення операцій з їх застосуванням, а також із проведенням розрахунків за цими операціями у межах України. Внутрішньобанківські одно- і багатоемітентні платіжні системи.

Емісія платіжних карток і здійснення операцій з їх використанням у межах України. Особисті платіжні картки. Корпоративні платіжні картки. Договір емітента з клієнтом. Відкриття карткових рахунків.

Еквайринг та операції із застосуванням платіжних карток. Договір між еквайром і торговцем. Операції з платіжними картками. Надання кредитів (у тому числі овердрафту) для здійснення операцій за платіжними картками.

Загальна характеристика та нормативна база Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП).

Організаційна структура НСМЕП. Склад НСМЕП. Функції ради Платіжної організації. Члени та учасники НСМЕП.

Платіжні картки НСМЕП і платіжні додатки. Операції з їх застосуванням. Старт-картка. Платіжні картки з платіжними інструментами. Електронний гаманець та електронний чек. Технологія виготовлення карток НСМЕП.

Література [2–11; 13–18; 24; 26; 33–35]

Тема 9. Розвиток платіжних систем в Україні

Становлення системи електронних міжбанківських переказів Національного банку України. Створення системи електронних платежів (СЕП) між юридичними особами. Впровадження системи електронних розрахунків за участю юридичних осіб. Впровадження моделей обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку, інформаційно-пошукової системи (ІПС). Здійснення платежів через систему термінових переказів (СТП).

Сучасний стан системи електронних міжбанківських переказів Національного банку України (СЕМП). Склад СЕМП. Початкові платежі СЕМП. Два підходи до обслуговування рахунків учасників, що використовуються у СМЕП. Розподіл учасників, які працюють за консолідованим кореспондентським рахунком. Учасники СЕП. Завантаженість СЕП за кількістю початкових платежів.

Засади подальшого розвитку електронних міжбанківських розрахунків в Україні. Система термінових переказів (СТП) Національного банку України. Учасники СТП.

Розвиток Національної системи масових електронних платежів. Переваги НСМЕП. Підсумки роботи НСМЕП.

Розрахунки за допомогою системи дистанційного обслуговування. Системи “клієнт – банк”, “клієнт – Інтернет – банк”, “телефонний банкінг”

Література [2–11; 13–18; 24; 26; 33–35]

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Сутність і значення платіжних систем.
2. Загальна концепція платіжної системи.
3. Класифікація платіжних інструментів.
4. Розрахунки через банківські пластикові картки.
5. Учасники платіжних систем та їх функції.
6. Користувачі платіжних систем.
7. Основні вимоги до платіжних систем.

8. Основні елементи платіжної системи.
9. Класифікація платіжних систем.
10. Системи міжбанківських розрахунків.
11. Класифікація платіжних систем за механізмом здійснення платежу.
12. Класифікація платіжних систем за технологією здійснення платежу.
13. Організація розрахунків при проведенні платежів.
14. Системи розрахунків на валовій основі.
15. Системи розрахунків на валовій основі в режимі реального часу.
16. Порівняння методів розрахунків на валовій і чистій основі.
17. Правові основи платіжних систем.
18. Ризики у платіжних системах.
19. Фінансові ризики у платіжних системах.
20. Ризики в системі частих розрахунків.
21. Ризики в системах валових розрахунків.
22. Кредитний ризик у платіжних системах.
23. Управління ризиками.
24. Ризик ліквідності у платіжних системах.
25. Не фінансові ризики у платіжних системах.
26. Технологічна інфраструктура платіжних систем.
27. Телекомунікаційні мережі у платіжних системах.
28. Інструменти безготівкових розрахунків.
29. Кредитові платіжні інструменти.
30. Проблеми вибору платіжного інструмента.
31. Банківські автомати, порядок їх роботи.
32. Електронні платіжні термінали для роздрібної торгівлі.
33. Організація експлуатації електронних платіжних систем.
34. Основні поняття інформаційної безпеки.
35. Безпека платіжних систем.
36. Принципи реалізації політики захисту, механізми захисту платіжних систем.
37. Створення політики безпеки платіжних систем.
38. Адміністративні заходи щодо захисту інформації платіжних систем.
39. Методологія розробки платіжних систем.
40. Засоби обробки даних.
41. Комп'ютерне обладнання.
42. Засоби телекомунікації.
43. Система переказу грошових коштів і цінних паперів Федеральної резервної системи США Fedwier.
44. Система міжбанківських клірингових розрахунків США CHIPS.

45. Автоматизована система клірингових розрахунків Великобританії CHAPS.
46. Товариство міжнародних міжбанківських фінансових телекомунікацій SWIFT.
47. Функціонування системи SWIFT.
48. Швейцарська міжбанківська клірингова система SIC.
49. Система міжнародних автоматизованих розрахунків TARGET.
50. Банківські автоматизовані клірингові послуги BACS.
51. Чековий кліринг у розрахункових палатах США.
52. Організація платежів у мережі Інтернет.
53. Методи захисту платежів у мережі Інтернет.
54. Платіжні системи і механізми, що застосовуються в мережі Інтернет.
55. Проблеми, пов'язані із впровадженням електронної комерції, та шляхи їх вирішення.
56. Порівняльний аналіз зарубіжних платіжних систем.
57. Роль НБУ у платіжній системі.
58. Правові основи функціонування платіжної системи України.
59. Реорганізація платіжної системи України.
60. Електронні платіжні системи в Україні.
61. Потoki платіжних документів в Україні.
62. Завдання та функції СЕП.
63. Нормативно-правова база СЕП.
64. Складові СЕП.
65. Архітектура програмного забезпечення СЕП.
66. Принципи розподілу фінансових ризиків.
67. Регламентация здійснення розрахунків та оплата за розрахунки.
68. Структурна схема СЕП.
69. Учасники СЕП.
70. Принципи організації СЕП.
71. Бухгалтерські основи СЕП.
72. Основні принципи бухгалтерської моделі СЕП.
73. Поняття про консолідований коррахунок.
74. Моделі обслуговування консолідованого коррахунка.
75. Технологія розрахунків у СЕП.
76. Загальна схема розрахунків СЕП.
77. Ідентифікація учасника СЕП.
78. Порядок руху платіжного документа через СЕП.
79. Регламент роботи СЕП протягом банківського дня.
80. Захист інформації та вирішення питань безпеки в СЕП.
81. Засоби керування роботою банків у СЕП.

82. Розширені можливості СЕП.
83. Система резервування СЕП.
84. Напрями розвитку платіжної системи України.
85. Виконання експертних оцінювань ОДБ та систем “клієнт – банк”.
86. Система “клієнт – банк”, характеристика.
87. Внутрішньобанківські платіжні системи.
88. Системи масових платежів.
89. Засоби телекомунікації.
90. Основні напрями розвитку інформаційних технологій НБУ.

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Мета і завдання контрольної роботи

Мета контрольної роботи – закріпити знання, здобуті під час вивчення теоретичного курсу, для професійної діяльності в умовах формування ринкових відносин. Основне призначення завдань – набуття практичних навичок роботи з інформаційною базою переказів коштів у комерційному банку.

Методика виконання контрольної роботи

Згідно з навчальним планом студенти виконують письмову контрольну роботу з двох частин, контрольні питання та ситуаційні завдання.

Номер варіанта контрольного питання і ситуаційного завдання студент вибирає за першою літерою свого прізвища (див. таблиці).

Перед початком контрольної роботи студент повинен опрацювати літературу за рекомендованим списком, зібрати й узагальнити практичний матеріал. Крім того слід використовувати нормативні та інструктивні матеріали, знати методики щодо вітчизняного і зарубіжного досвіду, ознайомлення з оглядом проблем функціонування платіжних систем у періодичних виданнях. Виконуючи завдання, потрібно наводити пояснення і висновки.

Контрольна робота має показати вміння стисло відповідати на поставлені питання, добирати і використовувати необхідний і практичний матеріал. Механічне переписування тексту з літературних джерел, монографій, навчальних посібників тощо не буде зараховане у разі відсутності логічної послідовності викладення матеріалу, повного висвітлення питання.

Контрольна робота оформлюється на стандартних пронумерованих аркушах, зброшурованих у папку, або в учнівському зашиті. Обсяг роботи – не менше 20 сторінок. На титульній сторінці необхідно

вказати заклад освіти, кафедру, назву дисципліни, прізвище, ім'я та по батькові, домашню адресу. В роботі слід зазначити номери питань, наприкінці — зробити висновки і навести список використаної літератури відповідно до вимог оформлення бібліографії. На останній сторінці студент повинен поставити підпис і дату написання роботи.

Контрольна робота подається до деканату у встановлений графіком термін.

Контрольні питання

Перша літера прізвища студента	Номер варіанта контрольного питання
А, Б	1
В, Г	2
Д, Е	3
Є, Ж	4
З, І, Ї, Й	5
К	6
Л	7
М	8
Н	9
О, П	10
Р, С	11
Т, У, Ф	12
Х, Ц	13
Ч, Ш, Щ	14
Ю, Я	15

Ситуаційні завдання

Перша літера прізвища студента	Номер ситуаційного завдання
А, Б, В, Г, Д	1
Е, Є, Ж, З, І, Ї, Й	2
К, Л, М, Н, О	3
П, Р, С, Т, У	4
Ф, Х, Ц, Ч	5
Ш, Щ, Ю, Я	6

ВАРІАНТИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Варіант 1

1. Платіжні інструменти та їх види.

2. Основні вимоги до платіжних систем.
3. Системи міжбанківських розрахунків.
4. Система міжнародних автоматизованих розрахунків TARGET.

Варіант 2

1. Центральний банк та його роль у функціонуванні платіжної системи. Спеціалізовані посередники.
2. Інструменти безготівкових розрахунків: дебетові платіжні інструменти, кредитові платіжні інструменти, банківські пластикові картки.
3. Учасники платіжних систем та їхні функції.
4. Правові основи функціонування платіжних систем.

Варіант 3

1. Класифікація платіжних систем за характером здійснюваних платежів.
2. Проблема вибору платіжного інструмента.
3. Внутрішньобанківські платіжні системи.
4. Ризики в системах валових розрахунків.

Варіант 4

1. Системи масових платежів.
2. Класифікація платіжних систем за механізмом здійснення платежу.
3. Класифікація платіжних систем за технологією здійснення платежу.
4. Напрями розвитку систем автоматизації внутрішньобанківської діяльності.

Варіант 5

1. Порівняння методів розрахунків на валовій і чистій основі.
2. Ризики платіжних систем.
3. Ризики в системі частих розрахунків.
4. Система “клієнт — банк”.

Варіант 6

1. Ризики в системах переказів великих сум платежів.
2. Засоби обробки даних.
3. Основні поняття інформаційної безпеки.
4. Етапи створення системи захисту.

Варіант 7

1. Стандарти платіжних-карток.
2. Принципи реалізації політики захисту, механізми захисту.
3. Методи управління ризиками платіжних систем.
4. Комп'ютерне обладнання.

Варіант 8

1. Засоби телекомунікації.
2. Обладнання систем масових платежів.
3. Створення політики безпеки.

Варіант 9

1. Електронні платіжні термінали для роздрібною торгівлі. Організація експлуатації електронних платіжних систем.
2. Методологія розробки платіжних систем.
3. Система переказу грошових коштів і цінних паперів Федеральної резервної системи США Fedwire.
4. Історія міжбанківських розрахунків в Україні. Потоки платіжних документів в Україні.

Варіант 10

1. Бухгалтерські основи системи електронних платежів.
2. Система міжбанківських клірингових розрахунків США CHIPS.
3. Правові основи функціонування платіжної системи України.
4. Роль Національного банку України у платіжній системі.

Варіант 11

1. Банківські автоматизовані клірингові послуги VACS і чековий кліринг у розрахункових палатах США.
2. Завдання і функції СЕП.
3. Засоби керування роботою банку у СЕП.
4. Розширені можливості СЕП.

Варіант 12

1. Система “клієнт – Інтернет – банк”.
2. Швейцарська міжбанківська клірингова система.
3. Структурна схема та складові СЕП.
4. Проблеми, пов'язані із запровадженням електронної комерції, шляхи їх вирішення.

Варіант 13

1. Напрями розвитку платіжної системи України.
2. Електронна комерція з використанням засобів Інтернету.
3. Технологія розрахунків в СЕП.
4. Товариство міжнародних міжбанківських фінансових телекомунікацій SWIFT.

Варіант 14

1. Автоматизована система клірингових розрахунків Великобританії CHIPS.
2. Учасники і принципи організації СЕП.
3. Система міжбанківських розрахунків нового покоління.
4. Виконання експертних оцінок ОДБ і систем “клієнт – банк”.

Варіант 15

1. Організація розрахунків. Потреби оптимізації платіжних систем.
2. Правові основи СЕП.
3. Системи автоматизації внутрішньобанківської діяльності.
4. Архітектура програмного забезпечення системи електронних платежів.

СИТУАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Задача 1

Київський молочний завод і Центральний гастроном м. Києва уклали угоду про розрахунки за допомогою платіжних інструментів, які засновані на дебетовому переказі, 20.03.07. Київський молочний завод поставив молочної продукції на суму 20000 грн.

На поточному рахунку Київського молочного заводу на початок операційного дня 20.03.07 знаходилось 32000 грн, а в Центральному гастрономі м. Києва – 20000 грн.

Завдання:

1. Поясніть сутність дебетового переказу.
2. Які платіжні інструменти базуються на дебетових переказах коштів?
3. Яке підприємство вибере і який платіжний інструмент, заснований на дебетовому переказі коштів?
4. Якими будуть дії банку отримувача коштів і банку платника?

Задача 2

Київська меблева фабрика і Київенерго уклали угоду про розрахунки за платіжними інструментами, заснованими на дебетовому переказі. Станом на 05.02.07. Київська меблева фабрика спожила електроенергії на суму 120000 грн.

На поточному рахунку Київенерго на початок операційного дня 05.02.07 знаходилось 150000 грн, а меблевої фабрики — 125000 грн.

Завдання:

1. Поясніть сутність дебетового переказу.
2. Які платіжні інструменти базуються на дебетових переказах коштів?
3. Яке підприємство випише і який платіжний інструмент, заснований на дебетовому переказі коштів?
4. Якими будуть дії банку отримувача коштів і банку платника?

Задача 3

Клієнт банку 10.01.07 подав у банк платіжне доручення № 12 на суму 5000 грн на перерахування коштів за тару згідно з договором. Залишок на рахунку давав змогу оплатити платіжне доручення у термін, але через вину банку сума була списана з його кореспондентського рахунку 20.01.07.

Завдання:

1. Які санкції клієнт (платник) має право застосовувати до банку за несвоєчасне списання коштів з рахунку? Відповідь обґрунтуйте за чинним законодавством.
2. Визначте суму штрафу.

Задача 4

01.04.07 банк списав грошові кошти на суму 50000 грн з рахунку клієнта без законних підстав. 05.04.07 всю суму грошового переказу було повернено банком платнику. Цим банком встановлено процентну ставку за короткостроковими кредитами в розмірі 25 %.

Завдання:

1. Які санкції має право застосовувати до банку клієнт за незаконне списання коштів з його рахунку? Відповідь обґрунтуйте за чинним законодавством.
2. Визначте суму штрафу.

Задача 5

Для зменшення потреби у грошових коштах і для спрощення процесу обміну платіжними повідомленнями банк А і банк Б використовують систему взаємозаліку на основі клірингу.

Банк А відправив платіжне повідомлення до банку Б для отримання від нього грошових коштів на суму 70000 грн, а банк Б до банку А — на суму 90000 грн.

Завдання:

1. Поясніть суть клірингу. Який вид клірингу використовується банками А і Б.
2. Які етапи включає кліринг?
3. Визначте сальдо взаємних вимог.
4. Проведіть операції з клірингу.

Задача 6

Платник А та отримувач коштів В мають рахунки в одному й тому самому банку.

Платник С та отримувач коштів Д не мають рахунків в одному банку.

Завдання:

1. Який процес розрахунків між платником А та отримувачем коштів В?
2. Який процес розрахунків між платником С та отримувачем коштів Д?
3. Які три функціональні стадії платіжної системи, що проходять процес міжбанківського переказу до свого завершення?

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Нормативна

1. *Конституція* України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. — К.: Преса України, 1997. — 80 с.
2. *Закон* України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 5, 6. — Ст. 30.
3. *Закон* України “Про електронний цифровий підпис” від 22.05.03 № 852-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 3. — 276 с.

4. Закон України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” від 28.11.02 № 249-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 1. — С. 2.
5. Закон України “Про захист інформації в автоматизованих системах” від 05.07.94 № 80/94 // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 31. — С. 286.
6. Закон України “Про Національний банк України” від 20.05.99 № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 29. — Ст. 238.
7. Закон України “Про обіг векселів в Україні” від 05.04.01 № 2373-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 24.
8. Закон України “Про платіжні системи і переказ грошей в Україні” від 05.04.01 № 2346-III.
9. *Інструкція* про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Затв. постановою Правління НБУ від 21.01.04 № 22.
10. *Правила* бухгалтерського обліку операцій з використанням платіжних карток у банках України: Затв. постановою Правління НБУ від 16.12.02 № 508.
11. *Положення* про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України: Затв. постановою Правління НБУ від 16.12.02 № 508.
12. *Інструкція* з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України: Затв. постановою Правління НБУ від 03 10.05 № 358.
13. *Інструкція* про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах: Затв. постановою Правління НБУ від 12.11.03 № 492.
14. *Інструкція* про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті: Затв. постановою Правління НБУ від 16.08.06 № 320.
15. *Концепція* Національного банку України створення системи електронного грошового обігу // www.rada.gov.ua
16. *Правила* Національної системи масових електронних платежів: Затв. постановою Правління НБУ від 10.12.04 № 620.
17. *Правила* організації захисту електронних банківських документів Національного банку України: Затв. постановою Правління НБУ від 10.06.99 № 280 // www.rada.gov.ua

Основна

18. Ющенко В. А., Савченко А. С., Цокол С. Л. та ін. Платіжні системи. — К.: Либідь, 1998.
19. Адамик Б. П. Національний банк і грошово-кредитна політика: Тернопіль: Карт-бланш, 2002. — 278 с.
20. *Банковское дело* / Под ред. В. И. Колесникова, Л. П. Кроливецкой. — М.: Финансы и статистика, 1995.
21. Васюренко О. В. Банківські операції: Навч. посіб. — К.: Знання, 2004. — 324 с.; Петрук О. М. Банківська справа: Навч. посіб. / За ред. проф. Ф. Ф. Бутиця. — К.: Кондор, 2004. — 461 с.
22. Шевченко Р. І. Банківські операції: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. Диск. — К.: КНЕУ, 2003. — 276 с.
23. Демківський А. В. Вексельна справа: Навч. посіб. — К.: Либідь, 2003. — 336 с.
24. Макарова М. В. Електронна комерція: Посіб. для студ. вищ. навч. закл. — К.: Вид. центр “Академія”, 2002. — 272 с.
25. Руденко Л. В. Організація міжнародних кредитно-розрахункових операцій в банках: Посібник. — К.: Вид. центр “Академія”, 2002. — 376 с.
26. Страхарчук В. П. Ризики платіжних систем: Навч. посіб. — Львів: ЛБІ НБУ, 2003. — 94 с.

Додаткова

27. Матук Ж. Финансовые системы Франции и других стран: В 2 т. — М.: Синтагма, 1994.
28. Уоскин В. М. Банковские пластиковые карточки. — М.: ИПЦ ВАР-ФЕРРО, 1995.
29. Липис А., Маршалл Т., Линкер Я. Электронные системы денежных расчетов. — М.: Финансы и статистика, 1989.
30. Беликов В. и др. Электронные деньги — накопление, использование, хранение, безопасность. — М.: Финансы и статистика, 1995.
31. Рудакова О. С. Банковские электронные услуги. — М.: Банки и биржи; ЮНИТИ, 1997.
32. Рогач І. Ф., Сендзюк М. А., Антонюк В. А. Інформаційні системи у фінансово-кредитних установах. — К.: КНЕУ, 1999.
33. Єрмоїна Н. В. Банківські інформаційні системи. — К.: КНЕУ, 2000.
34. Чайковський Я. І. Платіжні системи: Навч. посіб. — Тернопіль: Карт-бланш, 2006. — 210 с.
35. www.rada.gov.ua

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Тематичний план дисципліни “Платіжні системи”	4
Зміст дисципліни “Платіжні системи”	5
Питання для самоконтролю	13
Вказівки до виконання контрольної роботи	15
Варіанти контрольних робіт.....	16
Ситуаційні завдання для контрольної роботи.....	19
Список літератури.....	21

Відповідальний за випуск   *А. Д. Везеренко*
Редактор   *Т. М. Тележенко*
Комп’ютерне верстання   *А. П. Нечипорук*

Зам. № ВКЦ-4992

Формат 60×84/₁₆. Папір офсетний.
Друк ротаційний трафаретний. Наклад 50 пр.
Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП
ДП «Видавничий дім «Персонал»
03039 Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. XX
*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб’єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008*
Надруковано в друкарні ДП «Видавничий дім «Персонал»